

достижения цели. Содержание методики продемонстрировано на примере уроков изобразительного искусства и математики.

Ключевые слова: *цель, завтрашняя радость, развитие, коррекция, управление внутренними процессами, системы «личность» и «дефект», учащиеся 0–4 классов.*

SUMMARY

T. Zolotaryova. A method of mediated correctional management of pupils of junior classes development.

Intersubject-intrasubjectical methodical system of mediated correctional management of pupils of junior classes development, which consists of sinergetical methods of correction and development, is offered in the article. Principle of tomorrow's gladness, principles of synergetics, intersubjectical and intrasubjectical connections are in basis of the method. A method is instrumental in developing in junior schoolchildren the ability to put intermediates and ultimate aims correctly, to overcome difficulties, which arise up in the process of attainment of the aim. Content of method is demonstrated on the example of lessons of fine art and mathematics.

Key words: *aim, tomorrow's gladness, development, correction, management of internal processes, «personality» and «defect» systems, pupils of 0–4 forms.*

УДК 929-051:373.21(045)

Л. А. Машкіна

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

У статті розкрито педагогічні ідеї А. С. Макаренка з проблем дошкільного дитинства, висвітлено особливості організації дитячої гри (методика гри, зв'язок між грою й роботою, форми керівництва дитячою грою з боку дорослих, класифікація іграшок), праці (трудове виховання дітей і молоді, підготовка їх до самостійного життя й практичної діяльності), сімейного виховання (загальні умови сімейного виховання, виховне значення структури сім'ї та специфіка виховання однієї дитини, сімейний колектив і його особливості, роль авторитету батьків у вихованні дітей), принципи особистісно-орієнтованого підходу до дитини (значущість іншої людини, пробудження самоусвідомлення вихованця, продукування моральних знань, забезпечення свободи вибору, особистісний вплив вихователя).

Ключові слова: *А. С. Макаренко, дошкільне дитинство, гра, праця, сімейне виховання, особистісно-орієнтований підхід.*

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни в стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти. В умовах глобалізаційних змін на часі модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей і принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства.

Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне й суспільне виховання. Ця освіта як перша самоцінна ланка має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал,

орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності, визначені державним стандартом дошкільної освіти, що зумовлює необхідність вивчення та впровадження в навчально-виховний процес прогресивних ідей наших попередників, зокрема відомих педагогів і психологів. Одним з важливих джерел розв'язання нових освітньо-виховних завдань є історико-педагогічний аналіз теорії та практики виховання підростаючого покоління. Це зумовило потребу звернутися до педагогічної спадщини А. С. Макаренка в пошуку шляхів розв'язання сучасних освітніх проблем дитинства. Прогресивні ідеї відомого педагога потребують переосмислення й висвітлення в контексті сучасних полікультурних реалій дошкільної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням педагогічної спадщини А. С. Макаренка займалася велика кількість учених, які аналізували різні аспекти його виховної системи, творчої та практичної діяльності (В. Кумарін, В. Смаль, М. Кондаков, Г. Жураковський, М. Ніжинський, М. Ярмаченко та ін.). Його педагогічні ідеї стали предметом дослідження таких відомих зарубіжних науковців, як Б. Бейкер (США), Дж. Данстен (Великобританія), А. Левін (Польща), Е. Гюнтер, Г. Хілліг (Німеччина) та ін. Із позиції сучасної педагогічної парадигми спадщину А. С. Макаренка досліджували П. Лисенко, В. Моргун, І.Зязюн, М. Красовицький, Л. Крамущенко та ін. Серед низки досліджень ми виокремили питання щодо аналізу спадщини А. С. Макаренка з проблем дошкільного дитинства [1].

Мета статті – висвітлити педагогічні ідеї А. С. Макаренка з проблем дошкільного дитинства, показати особливості організації дитячої гри, праці, сімейного виховання, принципи особистісно-орієнтованого підходу до дитини.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній спадщині А. С. Макаренка проблеми дошкільного дитинства розглядаються в контексті сімейного виховання, організації ігрової та трудової діяльності, особистісно-орієнтованого підходу до дітей. Антон Семенович Макаренко (1888–1939) – педагог, письменник. Народився в м. Білопіль Сумського повіту Харківської губернії в сім'ї робітника-залізничника. Після закінчення Кременчуцького училища працював учителем у Крюківському, а потім Долинському (на Херсонщині) училищі. З 1914 р. вчився в Полтавському вчительському інституті, який закінчив у 1917 р., одержавши золоту медаль за твір «Криза сучасної педагогіки». У 1919 р. переїхав до Полтави, де завідував початковою, а потім семирічною трудовою школою, працював у Полтавському губернському відділі народної освіти. У 1920 р. в с. Ковалівці поблизу Полтави організував трудову колонію для неповнолітніх правопорушників і завідував нею. Із 1928 по 1935 р. керував трудовою комуніою ім. Ф. Дзержинського в

Харкові, де було випробувано високоефективну систему виховання. З 1935 р. – заступник начальника відділу дитячих колоній НКВС, а з 1937 р. цілком поринув у громадсько-педагогічну й літературну діяльність.

Дослідники наукової спадщини А. С. Макаренка цілком справедливо зауважують, що проблема загального формування особистісних якостей була центральною в практично-пошуковій діяльності А. Макаренка-педагога. Він довів, що суспільна значущість кожного окремого індивіда в структурі цілісної людської спільності визначається насамперед тим, наскільки він здатний плідно долучитися до суспільно-політичного й соціально-економічного життя та як він підготовлений своїм соціумом до цього процесу, розпочинаючи з раннього та дошкільного віку [1].

«Виховання дітей – найважливіша сфера нашого життя, – писав А. С. Макаренко. – Виховати дитину правильно, нормально набагато легше, ніж перевиховувати. Правильне виховання з раннього дитинства – це зовсім не така важка справа, як багатьом здається» [3, 260].

Видатний педагог підкреслював, що сім'я є першим колективом, у якому дитина набуває соціального досвіду. Тому вона має бути спільнотою, що спирається на виконання обов'язків, любов, повагу й солідарність. На думку А.С. Макаренка, батьки повинні пам'ятати, що дитина – не лише їх власна радість, але й також майбутній громадянин, за якого вони несуть відповідальність. Батьки повинні передусім самі бути добрими громадянами та свою громадянську позицію зберігати й у сімейному житті [2].

Завданнями сімейного виховання було визначено формування навичок до праці, а також культурної поведінки; статеве, економічне виховання дітей і молоді. А. С. Макаренко розробив зміст сімейного виховання, визначивши такі напрями, як організація сімейних справ і трудове виховання засобами правильно організованої гри. Педагог указував на важливу роль вимоги у вихованні дітей, розглядаючи розпорядок дня як основу дисципліни. На жаль, буває й так, що батьки відступають від своїх вимог, дають можливість дитині порушувати встановлений ними розпорядок. Побачивши, що кімната не прибрана, вони роблять це самі, вважаючи, що, якщо дитина лише один-два рази не виконала своїх обов'язків, це маленька дрібниця. А. С. Макаренко зазначав, що встановлений у сім'ї розпорядок життя повинен підтримуватися дорослими й дітьми, бо це сприяє не лише зміцненню здоров'я, але й створенню бадьорого настрою, добрих взаємовідносин між батьками й дітьми [3].

Свою концепцію сімейного виховання А. С. Макаренко описав у роботах «Книга для батьків» та «Лекції про виховання дітей», які педагог встиг прочитати по радіо, але в друкованому вигляді вони побачили світ

уже після смерті автора. Коло проблем, що розглядаються в цих роботах досить широке: загальні умови сімейного виховання, виховне значення структури сім'ї та специфіка виховання однієї дитини, сімейний колектив і його особливості, роль батька й матері та їх авторитету у вихованні дітей, статеве виховання дітей, гра, праця та багато інших [5].

А. Макаренко вважав, що «наші діти – це майбутні громадяни нашої країни й громадяни світу. Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти – наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, наші сльози, наша провина перед людьми, перед усією країною» [3, 260].

Вирішальним фактом сімейного виховання є виконання батьками їх громадянського обов'язку перед суспільством. Батьки виховують дітей у кожен момент життя, навіть тоді, коли їх немає вдома. «Як ви одягаєтесь, як ви розмовляєте з іншими людьми і як говорите про інших людей, як ви радієте, сумуєте, як ви поводитесь з друзями і з ворогами, як ви смієтесь, читаете газету – все це має для дитини велике значення».

Значним внеском у педагогічну науку є вчення А. Макаренка про батьківський авторитет, основою якого є життя і праця батьків. Він дав глибокий аналіз різних типів авторитету (придушення, відстані, чванства, педантизму, резонерства, любові, доброти, дружби, підкупу) [3, 268].

А. С. Макаренко вважав, що хороших людей можуть виховати лише щасливі батьки. Якщо до шести років дитина виховувалася правильно й у ній виховані певні звички активності й гальмування, то на таку дитину ніхто не вплине погано. Дуже шкідливо впливають на дітей сварки й роздратованість у сім'ї – ознака розпущеності, відсутності дисципліни, недоліків у світогляді. Повинна бути не лише чітка мета виховання, а й продумана деталізована програма виховання.

Допомога родині у вихованні дітей повинна реалізовуватися через різні форми:

- випуск спеціальної літератури;
- короткострокові обов'язкові курси для батьків;
- надання матеріальної допомоги «на виховання» дітей;
- постійне спостереження за родиною та процесом виховання в ній;
- використання засобів впливу й заохочення в роботі з сім'єю;
- організація батьків з великих будинків, квартир, їх інструктаж, постійна робота (система чергування) та відповідальність [3].

У педагогічній системі А. Макаренка особливе місце посідає трудове виховання дітей і молоді, підготовка їх до самостійного життя й практичної

діяльності. Він зазначав, що трудове виховання потрібно починати в дошкільні роки. Трудова участь дітей у житті сім'ї повинна починатися дуже рано й у доступній дітям формі – у грі. З віком трудові доручення слід ускладнювати і відокремлювати від гри. Праця не повинна перетворюватися на гру. Він радив батькам долучати дітей до постійних господарських справ, не робити за них те, що малята спроможні зробити самі.

Видатний педагог орієнтував своїх сподвижників на те, що треба розвивати в дітей звичку до трудового зусилля. А. С. Макаренко говорив, що лінощі в дитини розвиваються завдяки неправильному вихованню, коли з дитячих літ батьки не виховують у дитини енергії, не привчають її долати перешкоди, не збуджують у неї інтересу до сімейного господарства, не виховують звички до праці та звички до тих задовольств, які завжди приносить праця. Спосіб боротьби з лінощами один єдиний: поступове втягування дитини у сферу праці, повільне збудження в неї трудового інтересу. Створена в сім'ї звичка до трудового зусилля буде успішно виявлятися й у колективній праці [3, 309].

Чимало уваги А. С. Макаренко приділив дитячій грі, надаючи їй важливого значення в житті дитини. Яка дитина в грі, такою багато в чому вона буде й у роботі, коли виросте, зазначав педагог.

А. С. Макаренко вважав, що гра має для дитини таке ж значення, як для дорослого «діяльність, робота, служба». Майбутній діяч, говорив він, виховується насамперед, у грі: «Вся історія окремої людини як діяча і працівника може бути представлена в розвитку гри й у поступовому переході її в роботу» [3, 286]. Щоб керувати грою дитини та виховувати її у грі, батьки повинні добре розуміти, що таке гра й чим вона відрізняється від роботи. А. Макаренко справедливо відзначає, що в дітей дошкільного віку між грою та роботою немає такої великої різниці, як дехто думає. Хороша гра подібна до хорошої роботи. Кожна хороша гра передбачає, насамперед, робоче зусилля та зусилля думки. Гра без зусилля, без активної діяльності – погана гра. У грі така сама відповідальність, як і в роботі. Звичайно, в грі хорошій, повчальній. Батьки повинні скеровувати дитячу гру, стежити, щоб вона не ставала єдиним прагненням дитини, щоб не захоплювала її на шкоду громадській меті, а сприяла вихованню тих психічних і фізичних навичок, які потрібні для роботи [5].

А найголовніше в дитячій грі – добитися, щоб дитина справді гралася, творила, будувала, комбінувала, щоб не бралася за інше заняття, не закінчивши попереднього; щоб у кожній іграшці вона вбачала певну, потрібну для майбутнього, цінність, берегла її. Відзначаючи величезний вплив гри на дитину дошкільного віку, А. Макаренко розкрив у лекціях про

виховання дітей низку найважливіших проблем, що стосуються цього питання. Він говорив про методику гри, про зв'язок між грою й роботою, про форми керівництва дитячою грою з боку дорослих, дав класифікацію іграшок.

Висвітлюючи питання методики гри, А. С. Макаренко вважав, що в грі діти повинні проявляти активність, відчувати радість творчості, естетичні переживання, відчувати відповідальність, ставитися серйозно до правил гри. Батьки й вихователі повинні цікавитися грою дітей. Не слід примушувати дітей повторювати тільки те, що роблять з іграшкою дорослі, а також «закидати» їх самими різними іграшками.

Говорячи про керівництво дитячими іграми, А. С. Макаренко вказував на те, що спочатку батькам важливо комбінувати індивідуальну гру дитини з колективними іграми. Потім, коли діти стають старшими та грають більшою компанією, гра проводиться організовано за участю кваліфікованих педагогів.

Класифікуючи іграшки, А. С. Макаренко виділяв такі їх типи:

1. Іграшка готова або механічна: ляльки, коники, автомобілі тощо. Вона хороша тим, що знайомить зі складними ідеями й речами, розвиває уяву.

2. Іграшка напівготова, як-то: картинки з питаннями, ящики, конструктори, кубики тощо. Вони хороші тим, що ставлять перед дитиною певні завдання, для вирішення яких потрібна робота думки.

3. Самий благодатний ігровий елемент – це різні матеріали. Вони найбільше наближають до діяльності дорослої людини. Такі іграшки реалістичні, й у той же час вони дають простір для великої творчої фантазії [3, 290].

В ігровій діяльності дітей дошкільного віку необхідно комбінувати ці три типи іграшок, уважав А. Макаренко. Він так само докладно аналізував зміст ігор молодших і старших школярів і дав низку порад, як вони повинні бути організовані.

Особистісні якості дитини формуються в активній діяльності, й передусім у тій, яка на кожному віковому етапі є провідною. У дошкільному віці такою діяльністю є гра, яка відповідає потребі дитини в пізнанні навколишньої дійсності й дає їй змогу переноситися в чарівний світ фантазій.

Виховання дітей дошкільного віку А. С. Макаренко рекомендує здійснювати на основі особистісного підходу до дитини. Проведений нами науково-теоретичний аналіз свідчить, що сутнісним елементом, ядром особистісно-орієнтованого підходу у вихованні є перетворення дитини із об'єкта виховного процесу на його суб'єкт. Умова такого перетворення на думку А. С. Макаренка – певні внутрішні позиції педагога, а саме: справжній інтерес і повага до особистості дитини як до неповторного й

перспективного явища світу; порівнювання розвитку особистості з попереднім її рівнем; активне використання методу позитиву в оцінці вчинків дітей; позитивно-емоційне сприйняття педагогічного процесу як процесу розвиваючої комунікації вихованців і вихователів [5].

Особистісно-орієнтований підхід у вихованні може бути здійснений на основі таких принципів:

- значущість іншої людини;
- пробудження самоусвідомлення вихованця;
- продукування моральних знань;
- забезпечення свободи вибору;
- особистісний вплив вихователя.

Встановлено, що у практичній діяльності й теоретичних пошуках А. Макаренка ми знаходимо блискучі приклади особистісно-орієнтованого підходу, специфічні особливості якого цілком можуть бути орієнтиром для сучасних педагогів. Фактично Антон Семенович визначив об'єктивно необхідні риси особистісно-орієнтованого підходу до виховання, а саме:

- створення програми людської особистості на основі інтеграції загальних завдань виховання та її природного потенціалу;
- підхід до кожної особистості з оптимістичною гіпотезою;
- уважне, дбайливе ставлення до дитини в суперечливих ситуаціях виховного процесу;
- повага до людської гідності вихованця, ввічливість у поєднанні з педагогічним тактом;
- справедливість педагога у ставленні до дітей і самого себе.

Висновки. Проблеми дошкільного дитинства в педагогічній спадщині А. С. Макаренка визначені в контексті підготовки майбутнього громадянина. Вихованню дитини дошкільного віку А. С. Макаренко надавав особливого значення, оскільки головні засади формування людини закладаються до 5-ти років, вони становлять 90% усього виховного процесу. Пріоритетами в її вихованні він уважав сімейне виховання, гру, працю, особистісний підхід до дитини.

А. Макаренко збагатив вітчизняну педагогіку новими ідеями, які практично реалізовував у власній виховній роботі. Його педагогічна спадщина пронизана почуттям відповідальності за майбутнє молодого покоління. Вона має принципове значення для розвитку теорії й практики світової та вітчизняної дошкільної педагогіки. Відкриття Антона Макаренка в педагогіці, в тому числі в дошкільній, випередили свій час. Його ідеї та рекомендації в галузі дошкільного виховання мають чималу цінність у період модернізації дошкільної освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – С. 312–318.
2. Любар О. О. Історія української педагогіки / Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. – К. : ІЗМН МО України, 1998. – С. 285–291.
3. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1972. – 335 с.
4. Макаренко А. С. Методика воспитательной работы / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1990. – 366 с.
5. Ярмаченко Н. Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А. С. Макаренко / Н. Д. Ярмаченко. – К. : Рад. шк., 1992. – 191 с.

РЕЗЮМЕ

Л. А. Машкина. Проблемы дошкольного детства в педагогическом наследии А. С. Макаренко.

В статье раскрыты педагогические идеи А. С. Макаренко в контексте проблем дошкольного детства, показаны особенности детской игры (методика игры, связь между игрой и работой, формы руководства детской игрой со стороны взрослых, классификация игрушек), труда (трудовое воспитание детей и молодежи, подготовка их к самостоятельной жизни и практической деятельности), семейного воспитания (общие условия семейного воспитания, воспитательное значение структуры семьи и специфика воспитания одного ребенка, семейный коллектив и его особенности, роль авторитета родителей в воспитании детей), принципы личностно-ориентированного подхода к ребенку (значимость другого человека, пробуждение самосознания воспитанника, продуцирования нравственных знаний, обеспечения свободы выбора, личное влияние воспитателя).

Ключевые слова: А. С. Макаренко, дошкольное детство, игра, труд, семейное воспитание, личностно-ориентированный подход.

SUMMARY

L. Mashkina. Problems of preschool childhood in A. S. Makarenko's pedagogical heritage.

In the article there are pedagogical ideas of A. S. Makarenko in the context of the problems of preschool children, shows features of children's game (game technique, the relationship between play and work, forms management child's play by adults, the classification of toys), work (work education of children and young people, preparing them for independent life and practice), family education (general conditions of family education, the educational value of family structure and specific education one child, family team and its features, the role of the authority of parents in the education of children), principles of student-centered approach to the child (significance of another person's, awakening consciousness pupil, production of moral knowledge, freedom of choice, personal influence of the teacher).

Key words: A. S. Makarenko, preschool childhood, play, work, family education, student-centered approach.